

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

SEMEL IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum*, est: in Italia Libellarum 4,80;
ubique extra Italiam Lib. 6,25; Doll. 1,25; Sch. 5; M. 5; Rubl. 3; Coron. 6,25.

Inscriptiones et omne genus indicationes pretio aequissimo referuntur, quod est in commentarii operculo
Lib. 0.10 pro unoquoque centimetro quadrato.

Cuncta mittantur ad ARISTIDEM LEONORI equitem, commentarii *VOX URBIS* possessorem et administratorem
ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN RUSSIA		IN ANGLIA	IN GERMANIA	IN CANADA
Apud GERETHNER ET WOLF	Apud "KRONIKA ROZEINNA"	Apud BURNS AND OATES	Apud FRIDERICUM PUSTET S. Sed. Ap. et S. Rit. Congr. Typ.	Apud LIBRAIRIE GRANGER FRERES
VARSAVIAE POLONORUM Rakowskie Przedmiescie, 15.	VARSAVIAE POLONORUM Krakowskie Przedmiescie, 6.	LONDON W. 28. Orchard Street.	RATISBONAE in BAVARIA.	MONTREAL 1699, Rue Notre-Dame.

RERUM INDEX

Ex Germania. — De catholicorum opera in re civili.
De re litteraria apud Subalpinos. — I. De historia.
An aliquo modo Dionysii rhetorica defendi possit.
Vox Urbis palaestra. — Philosophus et Orator quo modo sese habeant ad invicem.
Papyri unde et quomodo eruantur.
De duobus antiquis templis in urbe Intemelio.
Horae subsecivae. — Ugolini Della Gherardesca Comitis mors.
Philandri Bavari de aqua disputatio.
Acta Pontificia. — Decretum SSmi per S. Congregationem Concilii Tridentinis decretis interpretandis vulgatum circa regulas celebrandi matrimonium.
Ex SS. Congregationibus Romanis sententiae novissimae selectae.
Diarium Vaticanum. — Coram SSmo admissiones. — Pontificiae electiones. — Vita funeti viri clariores. — Varia.
Annales: — Mauritana res. — Haganus de pace conventus alter. — Regalia itinera. — Inter Russiam et Iaponiam foedus ictum. — Italici motus in Catholicam Religionem.
Publici per Orbem coetus legibus ferendis.
Per Orbem.
Aenigmata.

In tertia operculi pagina:

ZENO - Tragoedia IOSEPHI SIMONIS Angli. (Passim retractavit hodiernisque scenis aptavit I. F.).

ROMAE

EX OFFICINA PACIS, PH. CUGGIANI

35, Via della Pace

MDCCCC VII

T. ET G. FRATRUM PARISI
Pontificia officina Candelarum ad Sacra
Facularumque sine oleo ad noctem, decem horas ardentium.

ROMAE in ITALIA, in Foro Campi Martii, 6

Peculiaris candelarum liturgicarum fabricatio ad S. Sacrificii celebrationem - Cerei Paschales
- Lumen Christi - Cerei ad Officia Tenebrarum - Cerei ornamentis decori ad baptismata et
Sacram Synaxim primum recipiendam - Filum cera madefactum ad candelas accendendas.

Merces ad omnes orbis portus nullo impendio iubentium, ne pro colligatione quidem, mittitur.

REQUIRANTUR CATALOGUS ET PRETIA

Officinae honores concessere Summi Pontifices PIUS IX, LEO XIII, PIUS X.

Commercium epistolare habetur Italica, Latina, Anglica, Gallica, Theutonica, Hispanica lingua.

Sociis et lectoribus officinam hanc Candelarum ad Sacra enixe commendamus,
quae per orbem universum operis suae fructus iamiam disseminavit.

SUPELLEX AD RES DIVINAS

Commentarii VOX URBIS administratio recto tramite suppeditat supel-
lectilem omnem, qua tum in templis, tum in oratoriis ad res divinas uti solemus.

Mandata ad VOCIS URBIS administratorem (Romam, *via Alessandrina, 87*)
mittantur, res praecise indicando, quas quisque sibi cupit. Gratuito sumptuum
aestimatio fiet.

SATURIO

Comoedia latinis versibus conscripta a clarissimo viro
Ioanne Baptista Francesia et per Commentarii VOX URBIS
paginas vulgata, in volumen redacta est, quod apud Com-
mentarii eiusdem administratorem venale prostat lib. 1.

☞ IN LUDIS LITTERARUM OPTIMA TIRONIBUS SCENICE AGENDI EXERCITATIO. ☞

De claris sodalibus provinciae Taurinensis Societatis Iesu commentarii conscripti
et exornati a P. SALVATORE CASAGRANDE ex eadem provincia, ven. lib. 7
beneficio *Missionum* Montium Saxosorum, Californiae et Alaskae S. I., VOX URBIS
Sociis pretio lib. 4,50 conceduntur.

Qui sibi eos cupiat, ab auctore requirat *Via Barbaroux, 28 — Torino.*

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

PRETIUM SUBNOTATIONIS:

In Italia: Lib. 4,80 — Ubique extra Italiam:
Lib. 6,25, Doll. 1,25, Sch. 5, M. 5, Rubl. 3, Coron. 6,25

SEMEL IN MENSE PRODIT

POSSESSOR ET ADMINISTRATOR.
ARISTIDES LEONORI, eques.
ROMAE — Via Alessandrina, 87.

EX GERMANIA

De catholicorum opera in re civili

IDIBUS Februariis anno MDCCCLXXIV Russelius, anglus nobilis vir, eiusque asseclae lutheranae sectae studiosissimi, Guilelmo I, Germanorum Caesari, ex animo gratulabantur, quod leges Maio mense anno antecedente in catholicorum universitatem contraque eorum iura latas exequutioni mandare coepisset. Guilelmus autem libens respondebat bellum sese instauraturum, quod iamdiu Germanici Caesares contra Romanam Sedem deduxissent, quae semper et ubique populorum bonum atque salutem praepedivisset, et victoriam speraturum qua lutheranae reformationis commoda rursus latiusque diffunderentur.

Triginta vero annis post, Guilelmus alter, nepos eius, e Vaticana arce redux, ubi Leonem XIII inviserat, inter cardinalium ac praesulum conventum, aiebat « vim non esse ad regendos populos satis: vim enim omnis auctoritatis in religione esse reconditam, qua depulsa, gentes et nationes facillime dilabi ».

Et plane: veteres Germaniae optimates omnes nullam esse posse Germaniam existimabant nisi lutheranam. Horum consilio servientes illam in catholicos persecutionem Caesar eiusque cancellarius Bismarck instituerunt, quae *Kultur-Kampf* dicta fuit, atque legis rogationes proposuere, quibus clerus omnis catholicus reipublicae ditioni in omnibus subiceretur. Has contra leges catholici, ac praesertim episcopi, vehementissimas protestationes edidere, atque actibus protestationes suas confirmantes, ad eligendos sibi propitios oratores populares quamplurimos omnem contulere manum. Quo conatu ita sapienter usi sunt, ut catholici oratores, qui nec sexaginta primum erant, anno MDCCCLXXXI fere in duplum excreverint.

Quia vero non catholici tantum hinc multiplicabantur, sed socialistarum haud minus infactio crescebat, Bismarchius ipse ad hos coercentes catholicorum suffragia sibi ut faverent quaesivit. Ita ad compositionem ventum est et ad rogationes quae « pacis » dictae fuere, quibus septem annorum decursu omnes paullatim leges iamdiu in catholicos latae eversae sunt et abrogatae, restituta apud Pontificem Borussiae legatio et inter Germaniam Hispaniamque obortae de Carolinis Insulis quaestionis compositio Leoni XIII uti arbitro summo commissa.

Iure itaque legati municipum catholici hisce victoriis efferebantur, quae tamen Ludovico

Windthorst, eorum duci, satis ad diuturnitatem visae non sunt.

Vir enim ingenio praeclarus, sed constantia maior, die XXIV mens. Octobris anno MDCCCXC prope moriturnus sodalitatem popularium Germanorum condebat (*Volkverein* Germanico sermone dicitur *für das katholische Deutschland*) ea nimirum mente, ut omnes catholicorum vires una coniungerentur, ut novis novae aetatis necessitatibus serviretur, ut socialistarum conatus, non vanis quaerimoniis, sed opera et labore repellerentur, ut quod aequum atque iustum illi postulassent una cum iis, at Christiano animo, expostularetur, ut cuiusque ordinis institutio christianis rudimentis perfunderetur, ut opificum commoda iuvarentur, ut denique iura adlaborantium defenderentur passim. Inebat siquidem vir sapientissimus, animos omnium religione communi esse cooptandos, at monebat simul omnia quae in bonum populi augendum procurantur, non esse nisi evangelico fonte deducta, ideoque oportere religionem christianam funditus atque iure suo populi curam gerere.

Quae ut consilia Germani catholici perficerent, miro ordine et mente prudentissima compositi sunt. Sodalitia enim condidere primum, quae tepidos ac negligentes cooptarent. Pro opificibus vespertinae aulae conductae, ubi colloquia invicem suis de commodis ac necessitatibus habere iis liceret; popularia serinia posita ac nummulariae mensae, ubi daretur agricolis opificibusque pecuniam commodare absque usura; iurisperitorum positae sedes, qui opificibus praesto essent opera et consilio; sodalitates dominorum hinc, inde opificum conditae, ac, pro singulis artibus vel industriis, peculiaria sodalitia constituta, quibus una esset mens: « In rebus gerendis integer, in vita vivenda christianus » (1); agricolae ipsi pluribus sodalitiis copulati, et nummulariae mensae pro iis quoque conditae, quae, ruralium nomine, eorum commodis sufficerent.

Hoc modo, vix anno a fundatione exacto, centum sodalium millia iam in *Volkverein* societatem cooptati fuerant; modo vero quintuplicatus iam numerus est. Hi quidem sodales de societate universa in Christo instauranda optime meriti, comitia atque conciones habent, commentaria et diaria scribunt, bibliothecas ponunt, opuscula distribuunt, et christianos opifices in unum coactos omni ratione tumentur. Quorum quidem sodalitia omni opera et constantia causam miserorum iuvant et provehant, adserentes non omnia commoda esse a republica exspectanda, sed per se ipsos primum comparandam esse salutem.

(1) *Ehrlich im Handel, christlich im Wandel.*

Hisce conatibus et artibus Germanicae catholicorum factiones omnia quae favere miseris possent adjuvarunt alacres, sive de diurno labore ad octo tantum horas coarctando, sive de constituendis opificum viduis bonis et praemiis, sive de protuenda operariorum vita, sive de feriali quiete iubenda ubique, sive de advigilando labore puerorum vel mulierum. Quae rogationes omnes quoties propositae sunt toties vindices atque fautores Germanicos nos sodales catholicos e populari factione invenere, et multiplicatos in dies, Windthorst illo et Lieber comite eius vita functis, ii qui iisdem succedere, Bachem doctor, Schödler sacerdos, Trimborn populi orator, Spalm doctor alique, invenient.

R. M.

DE RE LITTERARIA APUD SUBALPINOS⁽¹⁾

I. DE HISTORIA

SUBALPINI, quiescentibus rebus, post Gallorum dominatum, ad studium historiae patriae in primis se contulerunt, quibus libera penitus palaestra patescere videbatur. Hinc historicorum agmen, insita quadam nostrorum virtute, innumerabile exstitit. Sed ad illam historiae partem alacriori studio contenderunt enucleandam, quae ad Subalpinas regiones potissimum pertinet, eorumque principes, quos adhuc, iniquo sane iudicio, seorsum optima notae historici reliquerant. Et rex Carolus Albertus singulari studio ac benignitate hos ferre in oculis regaliter consuevit, eosque amplissimis perpetuisque honoribus decorare, qui res nostras ardentius inquirerent atque in lucem vindicare niterentur. Sed horum ducem dicere haud dubitaverim Aloysium Cibrario.

Hic, humili loco natus, magno praeditus ingenio, sub doctore Amadeo Peyron, taurinensi eodemque exemplaris virtutis sacerdote, admirandus tenacitate voluntatis, citra invidiam ad summa regni munera pervenit. Namque, temporum opportunitatem arripiens, primus omnium, rerum reconditarum sagax et pertinax inquisitor, singulari diligentia, adsiduo labore, nulla difficultate deterritus, remotis patienter saeculorum tenebris, quibus passim res antiquitatis circumfusae etiamtum menti hominum obversabantur, eo contendit, ut perspicue primam Augustae domus Sabaudiae originem erueret

(1) Cfr. num. VII.

eandemque italicam praeter dubium ostenderet. In his enim votis, in hisce desideriis totus fuit.

Et quamvis multis reipublicae negotiis esset implicitus, maiorem tamen vitae partem in antiquis rerum memoriis detegendis impense transegit; atque e bibliothecis et e reconditis coenobiis, ubi multa notitiarum congeries iamdiu ignorata latebat, incredibilia prope testimonia in lucem primum reduxit atque in doctorum commodum derivavit. In ipso enim omnes facile admirabantur ingenium acerrium, laboris patiens, perspicuum, quae denique sunt optimi cuiusque historici virtutes. Haec omnia una simul feliciter coniuncta reperiuntur.

Quo nomine, Carolo Alberto regi, qui viro ingenia in primis alebat fovebatque, carus acceptusque vixit. Eius quoque suasu, quamvis ad altissimas regni dignitates esset advectus, ab incepto historici munere nunquam recessit. Quamobrem aulicis honoribus auctus, ita se Principi probavit, ut inter nobiles adlegeretur, et maioribus Ordinis Mauritanici insignibus donatus, et in electissimos doctorum coetus per Europam cooptatus, inter sodales denique adnumeraretur taurinenses doctrinae finibus proferendis, Ordinisque Sabaudiae ob merita civilia.

Ipse enim scripturus de regibus Sabaudis primus adgressus est feliciter quaestionem, quae iamdiu doctos homines torquebat de Augusta domus origine. Namque quum complures hac de re eademque discrepantes sententiae essent prolatae, illorum opinio ei maxime probatur, qui contendunt Humbertum I, cui fuit nomen inditum *Bianca Mano*, quem certissima documenta Allobrogiorum principum progenitorem adtestantur, adnumerandum proceribus esse, qui vivo etiam Rodolpho, Burgundiae rege, herili imperio aliquot provincias obtinuerat. Hic Othonis Guillelmi filius, Adalberti nepos, Italiae regis, post Rodulphi excessum Vallem Maurianam apud Allobroges aliaque circum loca in ditione habuit; neque solum bellica virtute, sed iustitia, pietate et munifica in sacras aedes liberalitate praesertim enituit.

Quae quidem quum primum praeter omnium opinionem, veluti e communi rerum naufragio iterum in hominum memoriam sunt prolata, omnibus historiae cultoribus maxime probantur, et regi in primis, qui nihil carius, nihil antiquius habebat quam ut italica cognoscere-tur atavorum suorum origo.

Haec autem opinio, ut hic obiter dicam, in universum tradita, placuit, et multis praeterea acerrimisque novis argumentis e documentis rerum antiquarum in lucem editis, etiam atque etiam comprobata, ab omnibus postea scriptoribus citra invidiam in vulgus editur atque laudibus accipitur. Quo facto, inter eius praeclarissima opera, principem locum obtinuisse nemo dicere dubitavit *Historiam Augustae Domus Sabaudiae*, quae subito in honore habita multis et perpetuis laudibus exornatur.

Exaravit deinde *Historiam Augustae Taurinorum*, eo mentis acumine eaque dictionis elegantia, ut inter adprobatissimos scriptores omnium sententia adnumeraretur.

Eodem ingenio et patientia amplam historiam Urbis Cherii in vulgus edidit, quae olim fuerat in subalpinis floridissima respublica et multis viris et egregiis virtutibus enituerat. Haec a Friderico Aenobarbo hostili animo incensa atque ad ultimas redacta, mirum in modum ad pristinam gloriam revixit.

Complura alia praeterea descripsit Cibrarius, et mira admodum facundia ac celeritate, sed nobili semper in omnibus elocutione atque elegantia. Sed quum diu supremus rei litterariae moderator fuisset, et deinde rationes regni externas cum decore vel in difficillimis reipublicae temporibus, gessisset, se quasi medium ferens, nil improbandum fere produxit.

Etiamtum adolescens atque ingenio nimis indulgens, ab illis quoque scriptiunculis minime se abstinnit, quas recentiores *Novelle* appellant, in quibus maxime mentis viget atque exco-gitandi vis. Ad fabulas milesias propius accedunt, etiamsi veritatem quamdam prae se referre videantur. Eius narrationes omnes sermonis elegantia nitent, et nihil ipsis perfectius, nihil iucundius.

Quamobrem eis recte adiudicaveris aptandum esse illud Vergilii:

Si canimus sylvas, sylvae sint consule dignae!

Ipse vero, quod paulo ante diximus, quum vitam potissimum egisset quo tempore apud nos laus erat et honor rebus novis inservire, religionem sanctam adgredi, iura Ecclesiae audacius, herili imperio fretos, scriptis carpere, vel ipsam Pontificis Maximi auctoritatem in dubium revocare, nihil omnino hac in re vel putidius vel quid noxii protulit. Quae autem publica uti administer imprudenter, vel ex tempore locutus adseruit apud populares oratores vel apud senatores, aut demum auctoritate sua facilis approbavit legibus Ecclesiae pugnancia, libero ore moriturus, veniam demisse repetens, ultro refutavit.

Extremo suo tempore, labante in dies valetudine, diuturnis doloribus afflictatus, quum aequo animo ad ultimam senectutem pervenisset, laetus, omnia fausta suis adprecatus, ad caelestes advolvit kal. octobribus MDCCCLXX.

(Ad proximum numerum).

SUBALPINUS.

An aliquo modo Dionysii rhetorica defendi possit

Ex iis quae in superioribus numeris disputavi dixerit quis paulo me asperiore sententia in Dionysium inquisisse, magisque eum reprehendendi studio quam laudandi indul-sisse.

Oportet vero praecipere – ne ita possit de me existimari – his rebus nec in eorum sententiam descendere voluisse, qui nasute dionysianam historiam destringant, neque illis adstipulari omnino, qui summis laudibus rerum scriptorem conentur efferre.

Nam, si magis offendit nimium quam parum, iam patet per se quam longe afuerint a modo qui, praedicata quadam opinione, de Dionysio disseruerint, eumque historiam scripsisse

affirmaverint non ut «hominem civilem», non ut «auctorem pragmaticum», sed «plane ut professorem, h. e. ludimagistrum», aut egregie concinnasse cum eruditione mentisque acie dixerint, quaecumque crimina in ipsum adversarii coniecerint diluere studentes. E contrario, per medium imus, ut dici solet, aliquid concedentes, aliquid non probantes, quum rectius sit omnibus in rebus uti moderatione. Quibus praemissis, an aliquo modo Dionysii rhetorica defendi possit, experiamur.

Haud dubium est – ut rem altius repetamus – quin plurimis *Antiquitatum Romanarum* locis Dionysius rhetorica usus sit, quippe quum nimis in eius studium incubuerit, minimeque seiungi potuerit.

Vidimus iam, in operis contextu, verborum redundantiam sive effusum orationis genus, digressuum frequentiam, sermonis flosculos, comparisonum consuetudinem. Dionysianae autem narrationis formam cum illo incitatio-am non dubitavimus conferre qui, nullo aggere retentus, super ripas effunditur, quaeque sunt ima non sinit cerni, suoque cursu lutulento involvit omnia. Diximus etiam redundantiam eius nonnullos ex asiatico dicendi genere profectam existimasse, floribusque superbe frondescentibus aequasse qui tenerum obtegant folliculum eos involventem, quosque si comprimamus, inferiores quidem specie admiratus agnitus sis. At hic discrimine opus est: quae per se pateant vitia, omniumque ob oculos versentur, non adducimus in dubitationem. Cui enim probatur illud dicendi genus turgidum, quod satietatem quamdam in lectorem necesse est inducat?

Fuerunt vero, omni quaque aetate, qui nimis huic ingenio indulsissent, quum insitum sit paene omnibus inflatus perscribendi studium; at hi merito paulo post contempti atque abiecti iacuerunt! Saepe accidit etiam ut in scriptis perpendendis, ingenii praesertim venditandi causa, quae desint omnino aestimatores quidam cupiant detegere; exinde conatus innumerabiles quid cogitaverit scriptor perscrutandi, frigidum acumen, iactura temporis, mentis effusio...

Quae res in Dionysio inspicitur, ne a meo proposito egrediar. Constat enim prioris aetatis homines eius libros in summis deliciis habuisse et quamplurimi aestimasse; nostrae autem viros doctos permultum a nimia illa admiratione recessisse multisque conatibus detexisse in quae dicendi vitia Dionysius incidere, quid e rhetorica sibi adscisceret, quibus ineptiis aditum daret, tamquam si e. gr. archaeologia nullius esset momenti ad rerum gestarum notitiam augendam, et in his morari cavillationibus quam cetera, immo vero potiora, perpendere, praestaret!

At ego in adversa sum opinione: De *Romanis Antiquitatibus* disputans, cuivis in promptu esse officii duco, dionysianorum studiorum rationem hoc ferre, ut historiae quoque confectio rhetoricam gradatim redeat; quemadmodum quivis poeta, etiam si soluta loquatur oratione, poetarum quam oratorum similiorem eam reddat necesse est! Compertum enim habeo nimiam illum impendisse operam in rhetoricae

studium, quippe qui plura in hac scripserit disciplina eaque vel maxime quae legerentur digna et omni eruditionis genere abundantia, validisque viribus controversiam inter duas oratorum et rhetorum factiones, e Ciceronis tempore ad suam quoque aetatem perseverantes, participasset. Erant qui ad Aristotelis praecepta potissimum se conformarent ac veterum atticorum oratorum rationem studerent revocare; alii autem, in elocutionis gratia maxime versati, asiaticum dicendi genus, rerum accurata cognitione et philosophiae disciplina destitutum, amplectebantur.

Dionysius arbiter stetit, ac praeceptis, exemplis, quid de vi et natura eloquentiae sentiret enixe ostendit, animique plenus nullo affirmavit negotio oratoris esse rempublicam gerere, concordiam in ea servare, virtutes commendare, prosperitatem fovere! Quin etiam, institutionem oratoriam culmen quasi doctrinarum omnium habuit ac, tali imbutus principio, cuique ausus est, aptare disciplinae!

Praeterea, haud omittendum censeo, Dionysii e sententia, historiam φιλοσοφίαν ἐκ παραδειγμάτων definiri posse, quum eius sit docere per exempla.... Quid igitur? Si id est historiae munus tribuendum, nemo ambigit profecto, quo consilio eam honestati et voluptati servire voluerit ille, quamvis ratione hac steterit lege. Omnia enim quae ad hominum vitam moresque pertinent, ad historiam referre optimum ratus est. Hinc orationum frequentia, hinc illas diligenter conquirendi norma rebusque propositis, temporibus, oratorum et auditorum ingeniis accomodandi....

Quum adeo mutata sint nostrae aetatis indicia, ut, quod prius probaretur atque haberetur pluris, vix nunc perferri possit et saepe in contemtionem adducatur, facile potest percipi cur historiarum orationes, perfuse adhibitae, sint nobis offensionis. Aliud enim expectimus, investigationis aciem, veritatis et integritatis studium, ut haec prae ceteris nominemus. At illis temporibus longe aliter res erat: Herodotus, Thucydides, Xenophon iam hoc suo exemplo confirmaverant, quum historiis orationes quamplurimas inseruissent.

Quid mirum igitur, si Dionysius eos imitatus sit, quem magnopere conatum esse puto ut ceteris rerum scriptoribus praestaret, quaeque bona peperisset antiquitas, renovaret?

Quin immo, in hoc conatu, nulli pepercit labori ut accurate perpenderet quae ab aliis essent scripta, ideoque saepe in auctorum orationes invectus est, quippe quum non suis principiis stetisse viderentur. Nam si orationes eorum qui loquuntur vitae moribusque aptandae sunt, Thucydides et Xenophon merito vituperantur ab illo, quum hanc legem plerumque perfregerint.

Dicat quispiam – cui adstipulor libenter – longius processisse Dionysium, nimio edocendi vel potius philosophandi ductum studio, modo meminerit qualis sit consuetudinis vis quantumve in hisce rebus artis usui ac temporum novitati tribuendum! Ad hoc non possum quin opportuna Schulianina verba referam, quam-

quam non prorsus cum auctore convenio: « Quo enim tempore Dionysius Romae fuit, libertas populi romani nondum prorsus extincta erat; comitia et senatus ab oratoribus regebantur; historiarum igitur scriptori id praecipue spectandum erat, ut etiam qui civili orationi incumberent utilitatem aliquam ex opere suo capere possent. Adde quod Dionysius Romae artem oratoriam docuit ideoque neminem magis quam ipsum, in historia orationum bene elaboratarum atque forensi usui accomodatarum specimina proponere decuit » (1).

Restat nunc ut quid de aliis digressibus existimandum sit persolvamus.

Praetereo silentio frequentes urbium situs et caeli descriptiones, eaque omnia ad iuris romani notitiam pertinentia, in quibus viderit quisque ut sua fert opinio, et ad illas venio comparationes, quas Dionysius suo operi inserit.

Diximus iam in antiquorum reipublicae temporum cum recentiore rerum statu Dionysium delectari comparatione, et saepe iracundia inflammari, quum condicionum discrimina perpenderit.

Hanc, ut ita dicam, consuetudinem, non defuerunt qui ad rhetoricam revocarent, vel potius in ineptias adscriberent; quod non omnino probatur mihi. Nam, si tali studio Halicarnassensis scriptor inservit, suae aetatis mores in medium proponendo deque miseriis ac corruptela deplorando, dum antiqua laudat instituta veterumque rerum gestarum narrationem pergit, nulla paene voluptate ductus, sed quadam necessitate coactus in hoc evigilat. Quod si rhetoricae pigmentum detegi velit, bene potest in dicendi genere, non in animo reperiri. Suus enim cuique mos perpenderi et disceptandi casus eventusque rerum, hoc uno interposito intervallo, ut quisque sine ingenio ac sine litteris ea tantum attingat, quae sibi ob oculos versentur, quum qui acrioris subtiliorisque sit consilii, penitus inspiciat, in causas inquiret, per comparationes procedat, iudicium exemplis confirmet. Quod autem sentiat scriptor, vix effici potest quin passim immisceatur operi.

Ceterum, unusquisque nostrum sentit idem! Scimus id praecipue in historia scribenda spectandum esse Dionysium dixisse, ut ea patriae laudes celebrentur amplificenturque, et legentium honestati voluptatique consulatur. Id sentiens, poteratne fieri ut aequo animo de iis rebus cogitaret suo consilio obstantibus, qui optime ea lege videretur stetisse? Minime quidem, si parumper consideremus quanto in amore iustitia et probitas Dionysio fuerit! Nonne igitur necesse fuit illi de mutatis rebus, verborum libertate quadam, vehementer queri? Quid amplius?

Si « scriptor noster, – ut ait Weismannus –, cum iis sensit civibus qui pristinum reipublicae statum quo restricta plebis insanientis licentia senatui summa imperii commissa erat,

(1) V. FRID. SCHULIN, *De D. H. historico praecipuo historiae turis romani fonte*. Heidelbergae, MDCCCXX, typis Ioann. Gutmanni.

nuper periisse misere lugebant », iam in aperto est haud aliter Dionysium agere posse.

Uno allato exemplo, in quo magis hoc emergat, videamus:

In libro IV *Romanarum Antiquitatum*, cap. XXII, is, incidens in errorem, Servium Tullium tradit omnes servos, qui libertate donati essent, in civitatem recepisse, occasionemque arripit disserendi in quam suis temporibus insaniam venissent isti, quaque facultate in libertatem a dominis assererentur. Queritur autem adeo mutatas esse res, ut priscae Romanorum virtutes pro nihilo habeantur, quum hoc comparatum sit ut ad dignitatem producantur quos dominorum levitas vel insolentia gloriae redemerit, censoresque summopere deprecatur ne legum negligentiam diutius perferant.

Atqui hunc, si licet dicere digressum, quem potius pro re locum allatum putem, in ineptias nonnulli adscripserunt! Sit sane motus animi, iracundiae quidam aestus; verum enimvero ad rhetoricam revocari non potest.... Quam in sententiam, ni fallor, doctus et intellegens rerum aestimator Pais fere descendit, qui, dum subtiliter animadvertit Dionysium in amicitia cum Aelio Tuberone fuisse, ad quem de Thucydide scriptore librum exaravisset, suamque in mores perditos effudisse iram, propterea quod tempus actum patronus laudaret, litterarum iurisque civilis studio deditus ac veritatis amans; accuratius percenseri oportere quos huiusmodi locos Niese alique existimantes « inanes » diiudicaverint praecipit (1).

Pari modo statuendum censeo de obiurgationibus in immoderatam divitiarum cupiditatem, in languentem deorum cultum, in virtutum contemtionem, in iurisiurandi negligentiam, in rerum perturbationem, in luxuriam, in ea tandem vitia, quae rempublicam funditus trahunt civiumque saluti magno sunt detrimento.

Quod si Dionysius fuit erga deos pius homo sanctusque – hoc autem collegimus tum ex iis quae ipse sibi proposita ostendit, tum quae in aliis laudat vituperatque – viris natu maioribus obsequens, patriae amans, temperans, iustus, veritatis aequitatisque studiosus, nullo malignitatis crimine contaminatus; si virtutis ad normam vitam suam direxit; haud dubium est quin bene de hac re senserim.

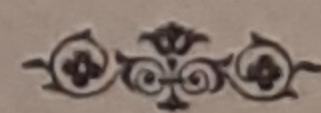
Meo quodam opusculo de sensu naturae in epistolarum plinianarum libris, quod superioribus annis edidi, illa Valmaggi verba ad me sevocabam, in quibus egregie assereret auctor, « religiosum quasi rhetoricae studium humano generi esse insitum, semper, omni tempore, quacumque litterarum condicione ».

Eadem verba hic quoque possum afferre, quum magni mihi videantur, ut aequiores Dionysio existimantes se praebeant.

Scrib. Salerni, mense Iunio a. MDCCCXVII.

M. GALDI.

(1) V. PAIS, *Dionigi d' Alicarnasso e la legge Aelia Sentia*. Nota letta alla R. Acc. di Arch., Lettere e Belle arti, Tornata del 30 maggio 1904. Napoli, Tip. della R. Università.

VOX URBIS PALAESTRA

Philosophus et Orator
quo modo sese habeant ad invicem

QUUM nostra sententia totum veluti doctrinae patrimonium inter oratorem divisum sit et philosophum, videamus paululum, si placeat, qua ratione hi sese habeant ad invicem.

Et nos quidem oratorem hoc loco non eum solum usurpamus, qui ad Tullii praeceptum sapienter possit orateque dicere, sed etiam qui eadem ratione scribere: eum nempe quem litteratum hominem vulgo dicimus.

Is igitur non uno modo a philosopho discrepat, cuius proprium est munus invenire veritatem, oratoris referre et nunciare inventam. Qui solum philosophum agit gravis semper est, viae et rationi in omnibus studet, cuncta ad exactissimam revocat rationis trutinam. Orator contra aliis, quam ratione, viis atque modis sese animis insinuat, ac mentes furtim quodammodo subire contendit: rerum verborumque lenociniis adlicere, persuadere potius quam argumentis vincere, animorum motus concitare, affectibus blandiri, curiosum et vividum ingenium amare, pulchris ac scitu iucundis rebus magis quam nudae studere veritati. Philosophus vel cum Pythagora antro sese abdere vel Accademum cum Platone: orator vero in publicum prodire, in foro, in athenaeo, in lyceo versari. Ad haec orator omnem suam doctrinam veluti supellectilem a philosopho mutuatur, quam tamen confestim suam facit, eamque mentis suae quasi colore tinctam atque odore conspersam ceteris exhibet. Ita quamvis non omnis sit philosophus orator, orator tamen est nullus quem iniuria philosophum dixeris, quod veritatem a philosopho inventam ita mente animoque complectitur suo, ut ea novam eamque splendidam formam induisse videatur.

Itaque sic teneamus: oratorem non minus quam philosophum adamare consecrarique veritatem: utrumque tamen diverso quodam modo: hunc veritatem ut inveniat, illum ut demonstrat vulgetque inventam.

GREGORIUS CLEARY
ex Urbano athenaeo Leoniano.

PAPYRI
UNDE ET QUOMODO ERUANTUR

OPIMIS maxime e thesauris, quibus antiquitatis doctrina ditatur, principem locum Aegyptios certum est obtinere papyros; idque tum rebus quas continent, tum antiquitate sua. Verumtamen eorum inquisitio admodum impervia plerumque maximisque ducenda cautelis. Nimis enim periculosum est eos ab Aegyptiis incolis quaerere, qui plerumque falsos effingunt, et mentita voce ut vetustissimos vendunt. Nonnunquam autem, ut de veteribus

nummis fieri saepe apud nostros audimus, ita ibi de papyris, quos nuperrime sua manu effectos et conscriptos ad tempus, veterum inter ruinas urbium ipsi sepeliunt, ut obstupente eorum viatore effodiant.

Quamobrem antiquitatum viri studiosi Aegyptias terras qui lustrant haud multam fidem tribuendam papyris huiusmodi docent, plerique licet papyri revera inter ruinas veterum urbium effodiantur, ut contigit Dimeh in oppido, Meridis lacus ad septemtrionale litus posito. Quae florebat eo in loco civitas tertio post Chri-

Cathedrale templum in urbe Intemelio.

stum saeculo ab incolis omnibus extemplo deserta est. Eius autem domus, mirum sane, nemo depopulatus est, ita plane ut obducta ventis paullatim deserti arena eas intactas obruerit vetustaeque humanitatis, linteo veluti suo, vestigia ad nos usque integra servaverit.

Ingens inde papyrorum thesaurus eius per ruinas oppidi repertus est. Sed et alibi, ubicumque veterum Aegyptiorum innotuere ruinae, recondita papyrorum messis habebatur. Quum tamen veteribus ruinis superexstructae recens domus fuere, haud parvi pretii hodie est eas emere ad diruendum. Quamquam regulus ille Mehemet Ali paucis abhinc annis edito decreto oppida saepe ex integro, decem vix obolis singulas domus emens, solo aequavit.

Nec tamen gravi forte pretio Meusciè regionis agricolae agros suos omnes, cucurbitarum cultui traditos, locare effossoribus hodie consentiunt ad papyrorum inquisitionem per Ptolemaidis ruinas, quas suo illi cultu obruunt.

Ditissimi tamen papyrorum acervi iis in colibus sive tumulis abduntur, quos Aegyptias

prope urbes videre est ac *scebach* nomine incolae hodie vocant. Qui saepe colles magnam nonnunquam altitudinem attingunt. Suorum enim omnium domuum immunditias unum in locum Aegyptii deponere ita assueverunt, ut, decurrentibus annis, ad multam saepe congeriem cumuli excreverint. Itaque Medinet-El-Fajum ad oppidum viginti passuum ad altitudinem colli huiusmodi extollitur; Cairo vero ad urbem septuaginta. Nam quo magis frequens erat in urbe civium multitudo, eo citius altiusque immundus acervus augebatur. Immundis vero

hisc ex fodinis Aegyptiae antiquitatis mirae reliquiae eductae sunt, quae Bero-linensia modo et Vindobonensia et Genevensia musaea complent.

Sed non ante trigesimum a nobis annum inita res; nam quum saccari frutices coli per Aegyptios agros coeperunt, agricolae eos per colles optimum sibi finem paratum rati, ad eos effodiendos ligones admovere. Cultu igitur saccarino sacrae antiquitatis investigationes inopinato aluntur; papyri eos per cumulos inventi certatim empti sunt. Interdum vero mala lucri cupiditate et in fragmenta discissi, ut pluribus emptoribus satisfaceret. Quamobrem foederis cuiusdam nuptialis charta tripartita nunc nobis tria per loca Oxfordii, Genevae, Monachique prostat.

Hisc periculis ut occurrerent, ipsi antiquitatum cultores sibi modo ausum assumpsere atque ad eos colles effodiendos ipsi effossore conduxere; ut Grenfellius atque Hunt Angli, ut Wilcken, Germanus, alter per alti Aegypti loca, hic Esnaie ad urbem fecere. Wilcken tamen navis Amburgum prope portum igne adusta, doctissimi viri fere vanos labores diuturnos reddidit.

Sed et per vetusta sepulcra papyri facillime inveniuntur; mos enim erat Aegyptiis propinquos suos una cum carissimis supellectilibus sepelire. Itaque Timothei Milesii poetae hymnus de victoria ad Salaminam, Abusirum ad oppidum, Ghise prope pyramides, repertus est. Qui quidem maximi pretii papyrus habetur, quum Graecorum poeseos, post Pyndarum atque Bacchilidem, quae fuerint indoles nos docuerit.

Alii autem papyri, numero etiam ingentes, habentur ex cadaverum illis involucris sive thecis, quae in humani corporis figuram ex spissiori charta Aegyptii effingebant. Charta enim illa multis saepe veteribus foliis in unum compressis formata est.

Quare anno MDCCCXC Flin-dey Petrie, Germanus doctor, multos ex iis involucris emit, Berolinumque misit, ubi multa cum patientia disiectis singulis foliolis, multa apparuerunt vestigia veterum scriptorum insignia *Antio-pis* Euripideae paginae adhuc ignotae atque *Fedonis* διαλόγου fragmenta, satis Platoni proxima. Ita factum est ut anno MCM Grenfellius atque

Huntius, quos iam laudavimus, Fajum in regione meridiana per necropolim effossiones duxere, multaque ibi chartacea feretra invenerunt, ex quibus vetustissima documenta eruerent, ad aetatem praesertim Ptolemaei ἐπεργήτου pertinentia, cui Phiscon cognomen fuit.

Quanti denique sint habendi papyri in Graecorum antiquitatis studiis provehendis, post hactenus dicta nemo est qui non apte existimet.

DE DUOBUS ANTIQUIS TEMPLIS IN URBE INTEMELIO

TEMPLUM episcopale Intemelii (*Ventimiglia*) inter vetustiora Ligurum monumenta merito adnumeratur. Ruderibus enim fani *Iu-noni reginae* olim dicati, ut videre est in lapide, qui adhuc in Cathedrali prostat, exstructa fuit antiquissima aedes B. Mariae sacra, cuius reliquiae presbyterii fundamentum effodientibus patuerunt anno MDCCC LXXVII. Saeculo XII templum instauratum et ampliatum fuit ad normam styli ut dicitur *byzantini-romani*; cui dein sequenti saeculo vestibulum appositum fuit stylium gothicum referens. Ad formam basilicae exstructum aedificium, et superioris aetatis inscitia pluries deformatum, nuper ad praescriptum Eduardi Mellae comitis vercellensis in pristinam formam restitutum est anno MDCCC LXXVII. Centum et amplius numerantur episcopi, qui per christiani aevi decursum templo in hoc sacra operati sunt, inter quos IV cardinales; nec tacendum Romanos Pontifices quatuor, variis temporibus per Liguriam transeuntes, templum hoc sua praesentia decoravisse.

Templum alterum, quod intra urbis moenia archangelo Michaeli sacrum adhuc inspicitur, traditur olim fanum exstitisse Castori et Poluci dicatum. Nudis et rudibus lapidibus interius fabricatum, etiamnunc mediae aetatis incipientis ruditer omnino refert. Cryptam habet, quam columnae romanum ad tempus pertinentes sustentant. Sodales *benedictini* remotis temporibus ad templum hoc claustra extruxerant; et aedem hanc tamquam propriam habuerunt, cui non haud recens frons externa aedificata fuit aedificii formae respondens, instante Hieronymo Rossi equite torquato, viro de patriae et Ligurum historiis quam maxime merito.

CALLISTUS AMALBERTI
in Ventimilien. sem. doctor.

*Re frueri, ut natus mortalibus; dilige sed rem
Tamquam immortalis: sors est in utroque verenda.*

AUSONIUS.

*Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
Difficilis magis ad credendum constet.*

LUCRET., *De nat. rerum*, II.

HORAE SUBSECIVAE

Ugolini Della Gherardesca Comitis mors

(D DANTIS ALLIGHERII *Infer.* c. XXXIII) (1)

*Perfidus hic foedo dentes contraxit ab esu,
Tersit et atratis ora cruenta comis.
Mox ait: "Infandum vis me renovare dolorem,
Talia versantem, qui premit usque animum.
Quem nunc dente voro, prodam si voce videbis
Me simul in mediis flere, dolere sonis.
Nescio qui venias, quove huc errore viarum;
Sed civem Florae vox sonat una meae.
Ugolinus ego: quondam comes inclutus; at cur
Aversa hic subsit fronte Rogerus, habe.
Non opus hic, hospes, faris qua perfidus ante
Venterit in nostrum vincla necemque caput.*

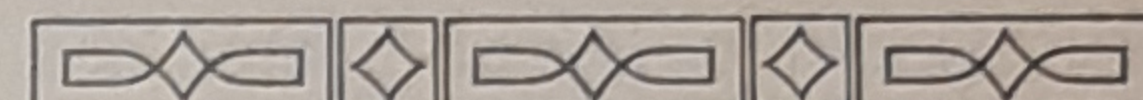

Templum S. Michaelis in urbe Intemelio.

*Quod latet, hoc referam; scelus atque crimine ab uno,
Et vitae nosces impia fata meae.
Qua famis atra patent angusto limina hiatu
Ter Phoebe tardos vidi ego ducere equos.
Ecce autem horrendae per dira silentia noctis
Ante oculos rerum tristis imago stetit.
Qua Lucam Pisasque inter mons eminet, illuc
Visus hic infesta signa movere fide,
Gualandasque acies, Lanfranchiadasque catervas;
Cum catulisque lupum visae agitare canes:
Morsibus ac tandem cursu et formidine anhelos
Cum natis miserum dilacerare patrem.
Excusor somno, atque arrectis auribus adsto:
Heu silent, et quaerunt pignora: Panis ubi est?
Quid moveat, nostro nisi iam moveare periculo?
Quod prope, quod summum prescia corda vident?
Tempus erat modico curandi corpora victu,
Sed mala quemque metu somnia sollicitant.
Sub pedibusque meis admoti stridere vectes;
Ostiaque horrifico murmure clausa premi.
Obrui; natosque simul sine voce tuentem,
Me furor a lacrymis continuitque stupor.
Pallida sed fletu longo pueri ora rigabant;
Quorum unus: - Miseris quid, pater, instat? - ait.
Non tamen interea lacrymas vocemque ciebam:
Sic lucis, mihi sic tempora noctis eunt.
Rursus ut ante oculos sublustri turris in umbra
Natorum facies, patris imago, fuit;*

(1) Versio incerti auctoris, quam ultro ad nos misit socius clarissimus Salvator Casagrandi e S. I.

*(Sic dolor intus agit) palmas utrasque momordi;
Rem pueri advertunt, consiliumque dabant;
Pascere iam genitor (minor est iniuria) nostris
Artibus; absumes munera parva plus.
Talla clamantes veritus, gemituque dolentes,
Morsibus abstinui, continuique manus.
Hinc binos tacuisse dies dolor impulit. Eheu!
Quidni sunt duri viscera aperta soli?
Quartaque lux aderat; Gaddus: - Succurre - rogabat -
O pater! - et patrios corruit ante pedes.
Corruit ante pedes, animamque efflavit in auras;
Sic sunt infanda pignora adempta necesse.
Quare amens feror huc per amata cadavera et illuc,
Ternos perque dies nomine quemque suo
Compellabam ultro; donec mihi saevior ipsis
Puneribus vitam sustulit atra fames...
Vix ea fatus erat, canis instat, lumine torvo
Semesa arripiens tempora dente vorat....*

PHILANDRI BAVARI DE AQUA DISPUTATIO (1)

— Nunc, — inquam, — ad physicum aliquem vos adducam, qui de aquae usu vos imbuat, sicut eius postulat ars. Qui primum quidem aquae pondus, tum vaporis vobis vim ostendet. Iamdu dum vos scitis, quis sit in mercatura metiendi modus, grammata, chilogrammata novistis. Quid adduxit homines ad istud pondus? Aqua. Chilogramma nominaverunt Parisiis viri in arte physica illustres eum pressum, quo gravatur solum decimetro aquae cubico eo tempore, quo aquae est summa compactio, quum videlicet quatuor est caloris graduum. Chilogrammatis pars millesima est gramma. Hoc aquae pondus movet molarum rotas, hoc portat in fluminibus et in mari navium corpora.

Et quid dicam de vi vaporis? Quae, quum esset in usum hominum introducta, adeo crebuit, ut iam nullum posse minus iter sine ea suscipi credamus. Aquae enim subiicimus ignem, cuius ardore in vaporem dissociatur aqua, quem cum oculis videre non possimus, minui aquae copiam tantam animadvertimus. Multo autem amplius occupat spatium vapor quam aqua; ideo via, qua potest brevior, emanat, quam, si claudimus, sibi ipse aperit. Haud ergo vim tubo perducimus ad embolum cylindri mobilem, quem suo impulsu protrudit. Qui dum promovetur vaporis viam ex altera parte aperit ipse, obstructa priore; itaque repellitur eo unde venerat. Qui quidem motus continuus rotis transmittitur vehiculi, quod cum paucis vel multis curribus sibi adnexis, per ferream viam, qua leniatur rotarum tritus, abripitur. Sed paucis haec erant perstringenda, quod brevi ipsi audietis in schola, et quod melius pictis figuris intelligetis, quo quaeque loco constituentur et quo moveantur machinae totius membra. Iam vero suspicamini esse multum

(1) Cfr. num. sup.

calorem in vapore, quum sit aqua igni cocta atque expulsa. Quem calorem per domicilia perducere possumus ad frigora hieme frangenda, quod ego scio patrem tuum, Laurenti, domi suae instruxisse.

— Verum est, quod dicis — ille — esse quidem salubrem calefactionem, sed suptuosissimam saepe a patre nostro audivimus.

Cui ego: — Non mirum hoc est, Laurenti; rei enim utilitati conveniat oportet pretium.

Qui ridens: — Tu iam perge — inquit.

— Quid? Num alia vis audire? Me ineptum, ut desistam persequi, non potius monetis?

Ad hoc Stephanus: — Exprome reliqua; avemus audire.

Et ego: — Quia me cogitis habere, quae meteorologi de aqua dicunt. Haec sunt et iucundiora auditu et intellectu faciliora, quia ante oculos sunt omnia. Integra mehercule res non est tam remota, quam ipsum nomen. Est autem meteorologia, si verbi, quod Aristoteles invenit, notionem disiungimus, scientia earum rerum, quae supra terram, vel quae *μετὰ τὰ ὄρη* sunt, aer et quae continet, quo terra circumvolvitur. Nam est quidem, ut supra dixi, aer nitrogenium oxygenio admixtum, sed continet praeterea plus minusve vaporis, acidi carbonici, aliorum corporum. De vapore nos videbimus. Qui, si adest copiosior — semper autem adest — nubibus caelum tegitur, ut saepe, nec est ad ambulandum ea, quae hodie fuit, serenitas. Nubes autem observantur rationibus diversis a nautis, ab agricolis, a viatoribus, a meteorologis. Nunc ad rem ipsam veniamus. Unde est illa, quae est in aëre aqua? A terra, unde in vaporem continuo transformata surgit. Aëris autem partes, quae propius ad terram appropinquant, calidiores sunt: nam solis radii a terra reflexi in aëra, huic calorem immittunt. Quod autem nunc leviores sunt, summa loca petunt, frigidiores partes deorsum labuntur, ut calefactae atque vapore refertae postea ascendant. Ita quidem facile videtis multam aquam posse efferri. Superius autem caelum est frigidius; frigidus autem aer tam multum vaporis retinere non potest, quam calidus; emittit ergo id quod ferre non potest in pulveris particulas minutissimas, quibus aer semper est repletus, a vento ex terra exagitatis. Hunc in modum innumerabiles nascuntur guttulae, quae quum in alto caelo collectae sunt, vocantur nubes. Quarum vero ipsi videtis esse elatioras alias, alias terrae proximas, ut nunc decem chilometrorum, nunc ne unius quidem metri spatium inter terram et nubem relinquantur.

Tum Stephanus: — Vellem profecto videre nubem tam humilem.

— At tu, — inquam, — saepe ambulabas in nubibus, autumno praesertim.

Ille: — Non ego memini.

— Ut statim tuae cupiditati satisfaciam, nebula, quae aliquando cubat in terra solo nomine differt a nubibus. Eadem est originis ratio. Si enim nocturna frigora tam sunt magna, ut ascendens ex solo vapor satis prope terram tepescat, ibi guttulae tenues oriuntur, quarum collectio tum nebula est. Guttulae autem vitae non quiescunt, sed unis calore solutis aliae gignuntur et laevissimo vento agitantur.

(Ad proximum numerum).

ACTA PONTIFICIA

Decretum SS.^{mi} per S. Congregationem Concilii Tridentinis decretis interpretandis vulgatum circa regulas celebrandi matrimonium.

Ne temere inirentur clandestina coniugia, quae Dei Ecclesia iustissimis de causis semper detestata est atque prohibuit, provide cavit Tridentinum Concilium, *cap. 1, Sess. XXIV de reform. matrim.* edicens: « Qui aliter quam » praesente paroco vel alio sacerdote de ipsis » parochi seu Ordinarii licentia et duobus vel » tribus testibus matrimonium contrahere attentant, eos Sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi » contractus irritos et nullos esse decernit ».

Sed cum idem Sacrum Concilium praecepisset, ut tale decretum publicaretur in singulis parocciis, nec vim haberet nisi iis in locis ubi esset promulgatum; accidit ut plura loca, in quibus publicatio illa facta non fuit, beneficio tridentinae legis caruerint, hodieque careant, et haesitationibus atque incommodis veteris disciplinae adhuc obnoxia maneant.

Verum nec ubi vixit nova lex, sublata est omnis difficultas. Saepe namque gravis exstitit dubitatio in decernenda persona parochi, quo praesente matrimonium sit contrahendum. Statuit quidem canonica disciplina, proprium parochum eum intelligi debere, cuius in parocchia domicilium sit, aut quasi domicilium alterutrius contrahentis. Verum quia nonnunquam difficile est indicare, certo ne constet de quaside domicilio, haud pauca matrimonia fuerunt obiecta periculo ne nulla essent; multa quoque, sive incititia hominum sive fraude, illegitima prorsus atque irrita deprehensa sunt.

Haec dudum deplorata, eo crebrius accidere nostra aetate videmus, quo facilius ac celerius commeatus cum gentibus, etiam disiunctissimis, perficiuntur. Quamobrem sapientibus viris ac doctissimis visum est expedire ut mutatio aliqua induceretur in iure circa formam celebrandi connubii. Complures etiam sacrorum Antistites omni ex parte terrarum, praesertim e celebrioribus civitatibus, ubi gravior appareret necessitas, supplices ad id preces Apostolicae Sedi admovent.

Flagitatum simul est ab Episcopis, tum Europae plerisque, tum aliarum regionum, ut incommodis occurreretur, quae ex sponsalibus, idest mutuis, promissionibus futuri matrimonii privatim initis, derivantur. Docuit enim experientia satis, quae secum pericula ferant eiusmodi sponsalia: primum quidem incitamenta peccandi causamque cur inexptae puellae decipiantur; postea dissidia ac lites inextricabiles.

His rerum adiunctis permotus SS.^{mus} D. N. Pius PP. X pro ea quam gerit omnium Ecclesiarum sollicitudine, cupiens ad memorata damna et pericula removenda temperatione aliqua uti, commisit S. Congregationi Concilii ut de hac re videret, et quae opportuna aestimaret, Sibi proponeret.

Voluit etiam votum audire Consilii ad ius canonicum in unum redigendum constituti, nec non E^morum Cardinalium qui pro eodem codice parando speciali commissione delecti sunt:

a quibus, quemadmodum et a S. Congregatione Concilii, conventus in eum finem saepius habiti sunt. Omnium autem sententiis obtentis SS.^{mus} Dominus S. Congregationi Concilii mandavit, ut decretum ederet quo leges a Se, ex certa scientia et matura deliberatione probatae, continerentur, quibus sponsalium et matrimonii disciplina in posterum regeretur, eorumque celebratio expedita, certa atque ordinata fieret.

In executionem itaque Apostolici mandati S. Concilii Congregatio praesentibus litteris constituit atque decernit ea quae sequuntur.

DE SPONSALIBUS.

I. — Ea tantum sponsalia habentur valida, et canonicos sortiuntur effectus, quae contracta fuerint per scripturam subsignatam a partibus et vel a paroco, aut a loci Ordinario, vel saltem a duobus testibus.

Quod si utraque vel alterutra pars scribere nesciat, id in ipsa scriptura adnotetur; et alius testis addatur, qui cum paroco, aut loci Ordinario, vel duobus testibus, de quibus supra, scripturam subsignet.

II. — Nomine parochi hic et in sequentibus articulis venit non solum qui legitime praest parocchie canonice erectae; sed in regionibus, ubi parocchie canonice erectae non sunt, etiam sacerdos cui in aliquo definito territorio cura animarum legitime commissae est, et paroco aequiparatur; et in missionibus, ubi territoria necdum perfecte divisa sunt, omnis sacerdos a missionis Moderatore ad animarum curam in aliqua statione universaliter deputatus.

DE MATRIMONIO.

III. — Ea tantum matrimonia valida sunt quae contrahuntur coram paroco vel loci Ordinario vel sacerdote ab alterutro delegato, et duobus saltem testibus, iuxta tamen regulas in sequentibus articulis expressas, et salvis exceptionibus quae infra n. VII et VIII ponuntur.

IV. — Paroco et loci Ordinarius valide matrimonio adstant:

§ 1° a die tantummodo adeptae possessionis beneficii vel initi officii, nisi publico decreto nominatim fuerint excommunicati vel ab officio suspensi;

§ 2° intra limites dumtaxat sui territorii; in quo matrimoniis nedum suorum subditorum, sed etiam non subditorum valide adstant;

§ 3° dummodo invitati ac rogati, et neque vi neque metu gravi constricti requirant excipiantque contrahentium consensum.

V. — Licite autem adstant:

§ 1° constituto sibi legitime de libero statu contrahentium, servatis de iure servandis;

§ 2° constituto insuper de domicilio, vel saltem de menstrua commemoratione alterutrius contrahentis in loco matrimonii;

§ 3° quod si deficiat, ut parochus et loci Ordinarius licite matrimonio adsint, indigent licentia parochi vel Ordinarii proprii alterutrius contrahentis, nisi gravis intercedat necessitas, quae ab ea excuset.

§ 4° Quoad *vagos*, extra casum necessitatis paroco ne liceat eorum matrimoniis adstare, nisi re ad Ordinarium vel ad sacerdotem ab eo delegatum delata, licentiam adstandi impetraverit.

§ 5.° In quolibet autem casu pro regula habeatur, ut matrimonium coram sponsae parcho celebretur, nisi aliqua iusta causa excuset.

VI. — Parochus et loci Ordinarius licentiam concedere possunt alii sacerdoti determinato ac certo, ut matrimoniis intra limites sui territorii adsistat.

Delegatus autem, ut valide et licite adsistat, servare tenetur limites mandati, et regulas pro parcho et loci Ordinario n. IV et V superius statutas.

VII. — Imminente mortis periculo, ubi parochus, vel loci Ordinarius, vel sacerdos ab alterutro delegatus, haberi nequeat, ad consulendum conscientiae et (si casus ferat) legitimationi prolis, matrimonium contrahi valide ac licite potest coram quolibet sacerdote et duobus testibus.

VIII. — Si contingat ut in aliqua regione parochus locive Ordinarius, aut sacerdos ab eis delegatus, coram quo, matrimonium celebrari queat, haberi non possit, eaque rerum conditio a mense iam perseveret, matrimonium valide ac licite iniri potest emissio a sponis formalis consensu coram duobus testibus.

IX. — § 1.° Celebrato matrimonio, parochus, vel qui eius vices gerit, statim describat in libro matrimoniorum nomina coniugum ac testium, locum et diem celebrati matrimonii, atque alia, iuxta modum in libris ritualibus vel a proprio Ordinario praescriptum; idque licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus matrimonio adstiterit.

§ 2.° Praeterea parochus in libro quoque baptizatorum adnotet, coniugem tali die in sua parochia matrimonium contraxisse. Quod si coniux alibi baptizatus fuerit, matrimonii parochus notitiam iniri contractus ad parochum baptismi sive per se, sive per curiam episcopalem transmittat, ut matrimonium in baptismi librum referatur.

§ 3.° Quoties matrimonium ad normam n. VII aut VIII contrahitur, sacerdos in priori casu, testes in altero, tenentur in solidum cum contrahentibus curare, ut initum coniugium in praescriptis libris quam primum adnotetur.

X. — Parochi qui hactenus praescripta violaverint, ab Ordinariis pro modo et gravitate culpae puniantur. Et insuper si alicuius matrimonio adstiterint contra praescriptum § 2ⁱ et 3ⁱ num. V, emolumenta stolae sua ne faciant, sed proprio contrahentium parcho remittant.

XI. — § 1.° Statutis superius legibus tenentur omnes in catholica Ecclesia baptizati et ad eam ex haeresi aut schismate conversi (licet sive hi, sive illi ab eadem postea defecerint), quoties inter se sponsalia vel matrimonium ineant.

§ 2.° Vigent quoque pro iisdem de quibus supra catholicis, si cum acatholicis sive baptizatis, sive non baptizatis, etiam post obtentam dispensationem ab impedimento mixtae religionis vel disparitatis cultus, sponsalia vel matrimonium contrahunt; nisi pro aliquo particulari loco aut regione aliter a S. Sede sit statutum.

§ 3.° Acatholici sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahunt, nullibi ligantur ad catholicam sponsalium vel matrimonii formam servandam.

Praesens decretum legitime publicatum et promulgatum habeatur per eius transmissionem ad locorum Ordinarios; et quae in eo disposita sunt ubique vim legis habere incipiant a die solenni Paschae Resurrectionis D.N.I.C. proximi anni M DCCC VIII.

Interim vero omnes locorum Ordinarii curent hoc decretum quamprimum in vulgus edi, et in singulis suarum dioecesium parochialibus ecclesiis explicari, ut ab omnibus rite cognoscatur.

Praesentibus valituris de mandato speciali SS^{mi} D. N. Pii PP. X, contrariis quibuscumque etiam peculiari mentione dignis minime obstantibus.

Datum Romae die II mensis Augusti anni M DCCC VII.

✠ VINCENTIUS CARD. EP. PRAENEST.
Praefectus.

C. DE LAI, *Secretarius.*

EX SS. CONGREGATIONIBUS ROMANIS SENTENTIAE NOVISSIMAE SELECTAE

Ex Congregatione Indicis.

Decr. d. XXVI mens. Iulii M DCCC VII in indicem librorum prohibitorum relata sunt opera, quae sequuntur:

ERNEST DIMNET, *La pensée catholique dans l'Angleterre contemporaine.* (Paris, 1906).

EDOUARD LE ROY, *Dogme et critique.* (Paris).

JEAN LE MORIN, *Vérités d'hier? La théologie traditionnelle et les critiques catholiques.* (Paris, 1906).

ALBERT HOUTIN, *La crise du clergé.* (Paris, 1907).

Coenobium, Rivista internazionale di liberi studi. (Lugano, 1906-1907).

Ex commissione de re biblica.

De auctore et veritate historica quarti Evangelii. — Propositis sequentibus dubiis Commissio Pontificia « de re biblica » sequenti modo respondit:

Dubium I. — Utrum ex constanti, universali ac solenni Ecclesiae traditione iam a saeculo II decurrente, prout maxime eruitur: a) ex SS. Patrum, scriptorum ecclesiasticorum, imo etiam haeticorum, testimoniis et allusionibus, quae, cum ab Apostolorum discipulis vel primis successoribus derivasse oportuerit, necessario nexu cum ipsa libri origine cohaerent; b) ex recepto semper et ubique nomine auctoris quarti Evangelii in canone et catalogis sacrorum Librorum; c) ex eorundem Librorum vetustissimis manuscriptis codicibus et in varia idiomata versionibus; d) ex publico usu liturgico inde ab Ecclesiae primordiis toto orbe obtinente; praescindendo ab argumento historico demonstratur Ioannem Apostolum et non alium quarti Evangelii auctorem esse agnoscendum, ut rationes a criticis in oppositum adductae hanc traditionem nullatenus infirmant? — Resp. affirmative.

Dubium II. — Utrum etiam rationes internae quae eruuntur ex textu quarti Evangelii seunctim considerato, ex scribentis testimonio et Evangelii ipsius cum I. Epistola Ioannis Apostoli manifesta cognatione, censendae sint confirmare traditionem, quae eidem Apostolo quartum Evangelium indubitanter attribuit? Et utrum difficultates, quae ex collatione ipsius Evangelii cum aliis tribus desumuntur, habita prae oculis diversitate temporis, scopi et auditorum pro quibus vel contra quos auctor scripsit, solvi rationabiliter possint, prout SS. Patres et exegetae catholici passim praestiterunt? — Resp. affirmative ad utramque partem.

Dubium III. — Utrum, non obstante praxi quae a primis temporibus in universa Ecclesia constantissime viguit, arguendi ex quarto Evangelio tanquam ex documento proprie historico, considerata nihilominus indole peculiari eiusdem Evangelii, et intentione auctoris manifesta illustrandi et vindicandi Christi divinitatem ex ipsis factis et sermonibus Domini, dici possit facta narrata in quarto Evangelio esse totaliter vel ex parte conficta ad hoc ut sint allegoriae vel symbola doctrinalia, sermones vero Domini non proprie et vere esse ipsius Domini sermones, sed compositiones theologicas scriptoris, licet in ore Domini positas? — Resp. negative.

Die autem 29 Maii ann. 1907, in Audientia ambobus reverendissimis Consultoribus ab Actis benigne concessa, Sanctissimus praedicta responsa rata habuit ac publice iuris fieri mandavit.

FULCRANUS VIGOURUX P. S. S.

LAURENTIUS JANSSENS O. S. B.

Consultores ab Actis.

DIARIUM VATICANUM

(Die XXI mens. Iulii - d. XX mens. Augusti M DCCC VII).

Coram SSmo admissiones.

Praeter Purpuratos Patres, Urbanos Antistites aliosque viros, qui sui quisque muneris gratia Pontificem de more adiverunt, peculiari nota digni sunt iuxta admissionis diem: Beniaminus Mignana, rector Seminarii Hispani de Urbe cum suis alumnis; manus peregrinorum Teutonorum; Robertus Razzoli O. F. M., Terrae Sanctae Custos; Ianuarius Granito de Belmonte, archiepiscopus Edessen., Nuntius Apostolicus apud Austrorum Hungarorumque Imperium; Wolfram de Rotenhan, dynasta, legatus extraordinarius et administrator cum omni potestate Borussiae apud Apostolicam Sedem; Yasuya Uchida, Iaponiorum Caesaris legatus extraordinarius ad Pontificem, litteras Imperatoris sui perferens; Antonius Augustus Intrecialagli ex Ord. Carmelitarum exalceatorum, episcopus Calatanisiaden. consecratus; manus peregrinorum e Civitatibus Foederatis Americae Septentrionalis; Camillus Rospigliosi, Princeps Urbanus, praefectus nobilibus protectoribus sacri lateris Pont. Max.; Maximilianus D'Erp, dynasta, legatus extraordinarius atque administrator cum omni potestate Belgarum apud Apostolicam Sedem; manus peregrinorum ex Germania et Canadensi civitate.

Pontificiae electiones.

Dominicus Fanucchi, Vicarius generalis Lucan., et Dominicus Mannaoli, Pontificiae domus antistites, alter episcopus Civitatis Plebis, alter episcopus Montis Falisci eliguntur.

— Michael Slentyes O. F. M. inter iudices S. Congregationis de Propaganda Fide, et Doroteus Cornelisse eiusdem Ord. inter iudices S. C. Studiorum referuntur.

Vita functi viri clariores.

Die XXVI mens. Iulii Iosephus Mesegner y Costa, archiepiscopus Granaten., Villabreni in diocesi Derthusen. ortus d. IX mens. Novembr. M DCCC XLIII, episcopus electus an. M DCCC V.

— Die XXX Gustavus Adolphus de Pelacot, episcopus Trecen. ab anno M DCCC XCVIII, n. in civitate Le Puy d. XIV mens. Iunii M DCCC XL; hoc anno M DCCC VII promotus ad metr. Chamberien.

— Die X mens. Augusti Dominicus Svampa, Purpuratus Pater, archiepiscopus Bononiensis, in oppido Montegranaro diocesis Firman. n. d. XIII mens. Iunii an. M DCCC LI, episcopus Foroliviensis. electus d. XXVIII

mens. Maii MDCCCXXXVII, in Metropolitan. Bononien. translatus et in Sacrum Senatum cooptatus d. XXIV mens. Maii MDCCCXCIV, tit. S. Onuphri ad Ianiculum; vir scientia et pietate insignis.

Varia.

Die IX mens. Augusti « Pontificia Capella » in Xystino sacello habetur ob expletum feliciter a SSmo quartum Pontificatus annum.

ANNALES

Mauritana res.

Nubes, iamdudum in Mauritano imperio collectae, fulmine ex improvise atque lacrimabili luctu discissae sunt; fanaticus enim incolarum furor, « bellum sanctum » indicens, ad arma concurrat, Europaeos Israelitasque petiit, qui non omnes navium auxilio ad ancoras in portibus deligatarum, vitam servare potuerunt, dum sua bona omnia igni atque populationibus ferociter traduntur.

Haec Casablanca ad urbem maxime contigerunt, ubi Gallici Hispanique milites, post Algeciranum coetum in tutelam delegati, ad vim coerendam haud satis valere. Ad ultionem igitur ventum est: novi milites missi, qui tamen litora suo sanguine madefecerunt; urbs fulmineis tormentis oppugnata atque Drude, Gallici imperatoris, supremae ditioni commissa. Eequid vero? Alio vastatio et bellum conversa sunt, et Mazaghan, Mogador, Rabat urbes in discrimen adductae.... Quamquam rei exitus indubius plane videtur: nostris enim temporibus ardua non tam ab indigenarum decertationibus plerumque gignuntur, quam e zelyptia Europaeorum nationum, consilia et facta ipsa saepius resolvunt; hodie contra — dum saltem scribimus — Europaeorum gubernia, nullo excepto, in id consentiunt, vim esse adhibendam, per eamque ordinem omnino restituendum.

Haganus de pace conventus alter.

Dum in nordica Africa sic tonant bellica tormenta multaque inferunt caedes et funera, Hagae, quasi ad illusionem, de pace conventus lente multisque verbis producit tum de neutrorum iuribus, tum de circumsessionibus, de praedarum tribunali, deque arbitratorum sententiis revisendis utraque parte consentiente. Certae vero deductiones minime intercessisse videntur, ita ut legatorum unus haec, argute quidem, scripsisse dictitur: facilius esse inter bellantes duos quam inter neutros quadraginta bellum componere.

Regalia itinera.

Optatae pacis pignora deducenda ne potius erunt a regalibus itineribus, quae hisce etiam diebus producta sunt? Affirmant saltem diaria de conventu illo quem Swinemünde Guilelmus, Germanorum Caesar, et Nicolaus Russorum, adstantibus inde Bülovio, hinc Isvoski ministris, habuere; itemque de Balkanica quaestione esse sentiendum circa visitationem a Ferdinando, Bulgariae principe, ad Franciscum Iosephum, Europaeorum Imperatorum Nestorem, Iehl peractam; item denique quod Danorum regem ad Islandiam sollemni pompa appulerit,

unde autumant illius insulae « anthomian » late propugnata aequa ratione iri compositum. Si rosae sint, flores suo tempore effundent.

Inter Russiam et Iaponiam foedus tetum.

Foedus inter Russiam et Iaponiam est tandem omni ex parte absolutum; cuius vi duo imperia invicem sese obstringunt non solum ad cuiusque territorii integritatem servandam, sed etiam Sinarum; ac praeterea ut singulae pactiones a recenti bello initae immutatae prorsus maneat.

Italici motus in Catholicam Religionem.

Patriae caritas nos tenet, quominus de illiberalibus illis motibus fuse loquamur, quos, calumniae artibus per morum speciem, factiosi homines contra Christi religionem passim in Italia ita excitarunt, ut infima plebs Purpuratum ipsum Patrem Apostolicae Sedis negotiis publicis praefectum contumeliis minisque aggredi propalam non dubitaverit. Id unum animadvertimus, iisdem modis religiosum bellum in Christi asseclas apud Gallos novissime susceptum; id hodie ominamur, ne sana mens intelligensque Italicorum iudicium pessimo exemplo vinci sinant.

PUBLICI PER ORBEM COETUS LEGIBUS FERENDIS

In Anglia rerum ad externos administer Grey late disseruit de Macedonum legibus renovandis, de ratione civili cum Aegyptiis et Congolensi imperio habenda, deque novo foedere cum Russisinito ad Asiaticas quaestiones inter utrumque populum dirimendas. Agraria Hiberniae res iterum in disceptationem est adducta.

In Austria rationibus accepti et expensi pro tempore approbati, feriae indictae.

In Perside lata lex de militaribus copiis ad imperii fines augendis.

PER ORBEM

Die XXI mens. Iulii MDCCCXVII ad mediam noctem naves vapore actae *Columbia* et *Sanctus Petrus* apud S. Francisci litora in civitatibus foederatis Americae Septemtrionalis, ob nebulam visum celantem, altera in alteram occurrit. *Columbia* fluctibus obruitur, secum viatores, ad centum numerum, misere trahens.

— die XXIV coram Belgarum rege magna-que populi multitudine Zeebruse portus navibus aperitur.

— d. XXV Puteolis ad Neapolim vita decedit Aloisius Fabron, italus pictor late concelebratus. Natus erat Augustae Taurinorum an. MDCCCLXV.

— d. XXVII Londino nunciatur Moray Williams, clarus archaeologicae rei studiosus, ad Petersfield splendidum romani ruris monumentum effodisse.

— d. XXVIII incendium, inter saltatorios ludos in lignea domo exortum atque celerrime diffusum, Coney Island, notissimum illum ac pulcherrimum oblectationum congestum Nor-

dicae Americae, late subvertit. Damna ad septuagies centena millia libellarum computantur.

— die XXIX incendium alterum dolo malo, uti apparet, Neo-Eboraci in urbe accensum, aedes tabulatis sex constantes absumens, mortem horrendam inquilinis procurat, mulieribus praesertim et pueris.

Die VI mens. Augusti, Metarum in urbe, adstante Purpurato Patre Vincentio Vannutelli, episcopo Praenestino ac Pontificis legato, XVIII conventus Eucharisticus sollemni ritu inauguratur.

— d. IX Senis diem obit supremum Stanislaus Mocenni, qui fuit bellicae rei in Italia administer.

— d. XII Lutetiam Parisiorum attingit, magna pompa acceptus, Scipio Burghesius, Romanus princeps, automobili curru Pekino, ex Sinarum urbe capite, profectus.

— d. XV, Doemitz, in Meklemburgensi oppido, dynamithes officina immenso fragore incenditur atque in ruinam cum pluribus oppidi domibus corrui. Mortui inde incolae duodecim; vulneribus affecti quinquaginta.

— d. XVII in balneorum statione Oldorchard ad Neo-Eboracum, negotiatorum vicus, centum et ultra domus complectens, flammis voratur.

— d. XIX, Perusiae, ubi antiquae artis exhibitio patet, musicae sacrae Italici cultores congregantur de sua arte provehenda simul disceptaturi.

AENIGMATA

Et viridi musco et tenui sum vilior alga:
crede mihi; qui me vendidit, ille furit.
Insere litterulas, quas inseruisse placebit:
c, f, g, p, t, si libet, ecce tenes.
C quatit arma ferox: ille est Telamonius Ajax,
sive is, quem Paridis tela dedere neci.
F doctus tetigisse feras celerique sagitta
hostes, dente quidem candidus, ore niger.
G laetas segetes et Bacchi munera donat;
arcet arundinea falce Priapus aves.
P nemora et saltus habitat, P devia montis:
si procul aspicias, flecte, viator, iter.
T color, haud qualis violae florisve rosarum,
nec iam virgineis excubat ille genis.

I. B. PESENTI

Ex sociis, qui huius aenigmatis interpretationem ad Commentarii moderatorem miserint intra menses duos, unus, sortitus, gratis accipiet IOANNIS BATTANII opus, cui titulus:

ANTHOLOGIA PARVA GRAECO-LATINA (VII).

Aenigmata an. X, n. VI proposita his respondent:

1) Cos - sus; 2) Lucerna - Lacerna.

Ea rite soluta miserunt:

Henr. Tarallo, *Neapoli*. — F. Arnori, *Mediolano*. — Petrus Tergestinus. — Collegium Iosephinum, *Valsio*. — Alois. Cappelli, *Senis*. — Callistus Amalberti, *Albio Intemelio*. — F. X. B., *Florentia*. — F. Guerra, *Aletio*. — Rich. Brondel, *Brugis*. — Rich. Müller, *Berolino*. — I. Ortiz, *Morelia*. — I. Walter, *Neo-Eboraco*. — Ioan. Rappel, *Aureliano*. — I. Rambaldi, *Geneva*. — Fr. Bonaventura, *Aterno*. — Rich. Lefebvre, *Parisiis*. — V. Starace, *Panormi*.

Sortitus est praemium:

IOANNES RAPPEL,

ad quem missum est PETRI ANGELINI opus

DE POETIS ET NUMERIS LATINIS.

Sponsor: IOANNES BAPTISTA CIAMPI, iurisperitus.

ROMAE — Ex officina Pacis, Phil. Cuggiani.

PHI.
ANAST.

Cremetur!

Quando se, regni decus,

Patriam suosque funeri infesto dedit
« Sepultus ante fata sub tumulo evomat
Animam scelestam ».... Miles, in scutum leva (1).
Iam me superba voce bubonem voca;
Voca malorum nuncium. In tabulis nota:
« Simplex probusque nec fide, nec time ».
Feriale monstrum! I, patere, quam simplex tibi
Probusque poenam iungit horribilem. Iace
Vivus sub atro lapide, dum nigram expuas
Rabiosus animam; frater accedet comes.
Ibo et sepulcro funus invisum dabo.
Praeite socii: pompa feralis vocat (2).

SCENA VIII.

LONGINUS, UMBRAE; deinde PROCLUS et MILITES (3).

LONG. Quis me recessus, quaere, sepositi, tegat
Mundi latebra? Mergere lucentem diem,
Invisi sol! Horrenda tenebrarum chlamys,
Caligo, noctis horror, umbrarum chaos
Involvat orbem; redde inaspectam fugam.
O ludus Aulæ! Dira Fortunae rota,
Infausta fata, lucis inimicae faces!
Huc e superbo tractus in praeceps gradu
Tandem revolvor? Profugus, abiectus, miser,
Mundi per omnes erro ludibrium plagas.
A latere civis; miles a tergo premit;
A fronte quisquis scelera perpessus mea.
Undique tenemur; fugio, nec fugio tamen.
Alios ut hostes fugiat, o quoties sibi
Obiecta mentis forma terrores movet!
Quoties tremendos Ditis obtrudit rogos!
Suspicio caelum?... Fulmen extimeo miser.
Despicio terram? Opaca Tartarei reor
Hiare mundi. Fremuit a tergo sonus?
Adesse culpae suadet ultorem timor;
Mox latera pulsant horror. Hinc illinc faces
Ardere visae: flagra terribili quati
Sonore; totus undique in nostros metus
Coniurat orbis. Maior arcanae tamen
Vexat medullas angor: aeternus iecur
Corrodit intus cancer et fibras vorat.
Sic inter istas mentis attonitae faces,
Inter tumultus, taedia, pavores, minas,
Speciesque poenae mille, prohi poenae genus!
Volvor, revolvor, rapior, abripior, premor....
Vincis, Pelagi, vincis.... Excidimus loco.
Excidimus?... (4). Unde? Throno Caesar, ducum
Propago. Ab arce tu quoque aetherea ruis,
Rutile, rutile Phaëton: fuge ignem tetrici
Iovis!... Vocamur... St!... Coeca Longinum undique
Fortuna perque lustra, subque cornibus

(1) Attollitur Zeno in scuta militum.

(2) Exeunt omnes.

(3) Clamantibus intus militibus, prodit Longinus collo in fasciam
sericam nigram tamquam in laqueum inserto, nudam sicam dex-
tera praeferens, sine galero, horrente capillo.

(4) Insanit.

Lunae silentis quaerit. Heus caelum tace!
Bene est. Reliquiae sortis antiquae (1), et hoc et hoc,
Quantum placetis? Numquid ad manes iter,
Iter retrusum, triste, latebrosus, cavum
Effodiet iste ligo? Penetremus. Meis
Rigidior astris terra successum negat.
Ista (2) cavabo melius in terra specum.
Age, cuspis, auspicare pallentis viam
Erebi: repostas ore ferrato fibras
Punge et repunge (3), donec impuro fugax
E pectore, indignata cum gemitu stygem
Reposcat anima. Sin aberrabit scopo
Ferrum, subibo pondus infelix trabem.
Inferne princeps, torve tartarei lacus
Regnator, uni tota Longini retro,
Cui servit aetas, pande inexplenti sinus
Orci, sepultos hospes irrumpit lares.
Valete, sidera, semper infestas mihi
Largita flammæ: stygia me tellus manet.
Valete, turre, unde per praeceps cado
In alta Ditis, Tartari ad fundum ultimum.
Vale, aula, casus una molitrix mei;
Aliam sub aulam vulnere aeterno....

UMBRA PELAGII (4) Cave;
Stant alia fata. Cernis? Hic lethi cruor,
Haec te securis vulnere aeterno premet.

LONG. Premet, premet, premet haec securis vulnere
Aeterno? Adeste, tela, mendacem probo (5).
Pretiose funis, digne cui regem trabe
Nectas ab alta, pugio fefellit fidem;
Tu frange certus colla!...

UMBRA GAZAEI (6) Craterem prius
Fuso replebis sanguine.

LONG. O moles mali!

PROCL. (7) Pergite, nefandum rapite Longinum ocus.
Ocius eatur, ocus.

LONG. O miser fuge....
Styx alta, styx profunda!...

PROCL. (7) Properate ocus....

LONG. Quis me per auras turbo?...

UMBRA HARMATHI Sta; clausa est via.

LONG. Etiamne ad Orcum?

PROCL. (7) Prendite.

LONG. O tellus, hia!...

PROCL. (8) Hac, hac; prope est, tenete.

LONG. Stat furiis caput
Ultro vovere. Adeste; qua datur.... (9)

MILITES. Retro!

PROCL. Stringite fugacem. Miles, obtrunca, feri (10).

(Ad proximum numerum).

(1) Fasciam et pugionem indicat.

(2) Sedens in terra, pugione fodit.

(3) Pectus suum indigitans.

(4) Praeferens securim, qua plexus est, excutit Longino sicam.

(5) Fasciam circumdatam collo arripit, suspendium meditans.

(6) Calicem manu tenens, ex quo venenum hauserat.

(7) Clamans post aulam.

(8) Irruens in scenam cum suis militibus.

(9) Fugit ad portas, quas omnes occupant milites.

(10) Capitur Longinus a militibus et vi rapitur. — Scena mu-
tatur; apparet Zeno in sepulcro, thorace detracto, oneratus vinculis.

PROSPECTUS SUBNOTATIONIS
Comm. VOX URBIS in an. MDCCCCVII.

Pretium annuae subnotationis est in Italia Libell. 4,80;
ubique extra Italiam Libell. 6,25; Doll. 1,25; Sch. 5; March. 5;
Rubl. 3; Coron. 6,25 *recto tramite* mittendum ad

ARISTIDEM LEONORI EQUITEM
COMMENTARII "VOX URBIS", POSSESSOREM ET ADMINISTRATOREM
ROMAM, via Alessandrina, 87.

PRAEMIA SOCIIS CONSTITUTA:

Ex subnotatoribus quisque KALENDARIO a *Vox Urbis*
expresse edito fruetur.

Qui socios novos comparaverit duos pretiumque eorum
subnotationis mi-
serit, subnotationem gratis omnino sibi habebit.

Qui triginta socios novos comparaverit ante Iulium
mensem – bi-
bliopolis exceptis – dimidiatum pretium itineris habebit a quovis Europae
loco ubi vivat Romam usque, atque inde in domum suam, secunda, prouti
vocant, ferriveharum classi usus.

Qui sexaginta socios novos comparaverit uti supra,
eodem iti-
nere gratis omnino fruetur.

Kalendis Ianuariis MDCCCCVII "cumulativa", subnotatio instituta est
inter comm. *Vox Urbis* et Romanum diarium *Corriere d'Italia*.
Ven in Italia lib. 18; apud exteras gentes lib. 34,50.